

Kęstutis Kadūnas, Lietuvos geologijos tarnyba

POŽEMINIO VANDENS APSAUGA EUROPOS SAJUNGOJE IR LIETUVOJE

Aplinkosauga Europos Sąjungos teisėje

Aplinkosaugos problemos neturi sienų – dažnai aplinkos tarša, sukeldama didesnes ar mažesnes pasekmes, „peržengia“ valstybės–teršėjos sienas. XX a. antroje pusėje aplinkosaugos problemos įgavo itin didelį mastą ir joms spręsti tarptautiniai ir regioniniai aplinkos apsaugos instrumentai tapo būtini. Valstybių noras išlaikyti sveiką bei švarią aplinką ir ją išsaugoti būsimoms kartoms lėmė ir Europos Sąjungos aplinkos teisės aktų atsiradimą. 1957 m. kovo 25 d. Europos Ekonominės Bendrijos steigimo sutartyje aplinkosaugos nuostatų nebuvo. Tačiau septintojo dešimtmečio pradžioje jau buvo imtasi tam tikrų priemonių. Pradžią tam davė 1972 m. valstybių narių vadovų pranešimas, kuriame buvo pabrėžiama, jog pagal Europos tradicijas ypatingas dėmesys turi būti skiriamas gyvenimo kokybei ir lygiui gerinti. 1973 m. buvo išleista Pirmoji bendrijos aplinkos apsaugos veiksmų programa. Šiuo metu galioja jau Šeštoji EB aplinkos apsaugos veiksmų programa.

Pagrindiniai aplinkos politikos tikslai, kurie suformuoti kaip siektini galutiniai rezultatai ir principai, įtvirtinti Europos Bendrijos sutarties 174 str. 1 ir 2 dalyse.

Aukšto aplinkos apsaugos lygio principas.

Jis įpareigoja siekti, kad būtų išlaikyta esama aplinkos kokybė, imtis prevencinių veiksmų jai išsaugoti ir gerinti. Nepakanka vien tik sumažinti neigiamą poveikį aplinkai, o kartu ir žmonių sveikatai. Būtina imtis atsargumo priemonių bei nustatyti tam tikras sąlygas, kurios sudarytų galimybę išlaikyti ar atkurti švarią ir žmonių sveikatai kuo mažesnę neigiamą įtaką turinčią aplinką. Šis principas taip pat reiškia, kad gamtos išteklių turi būti naudojami apdairiai ir racionaliai, atsižvelgiant į darnios plėtos principus, siekiančius užtikrinti aukštą aplinkos kokybę būsimoms kartoms.

Atsargumo ir prevencinių veiksmų principai.

Šiais principais siekiama, kad neigiamas poveikis ar žala aplinkai apskritai nekiltų. Prevencinėmis priemonėmis turi būti siekiama užkirsti

kelią neigiamam poveikiui ar žalai, o ne laukti, kol jie atsiras ir tada juos šalinti. Atsargumo principas reiškia, kad jau esant žalos atsiradimo rizikai turi būti daroma viskas, kad jos būtų galima išvengti. Tokiu atveju nėra reikalaujama, kad būtų konkretus pavojus aplinkai. Pakanka fakto, kad žala ar pavojus apskritai yra galimi ir kad pasirinkta apsaugos priemonė yra tinkama užkirsti tam kelią. Pagal esamą teisinę praktiką būtinumas imtis tam tikrų atsargumo priemonių nėra griežtai siejamas su turimais mokslo duomenimis. Prevencinių veiksmų galima imtis tada, kai rizikos galimybę galima nustatyti turimais mokslo duomenimis, tačiau nebūtina, kad tai būtų visiškai pagrįsta tiksliais mokslo duomenimis (R. Ragulskytė-Markovienė, 2005).

Taršos židinio likvidavimo principas. Šis principas iškelia klausimą, kada ir kur turi būti kovojama su daroma žala aplinkai. Aplinkosaugos priemonių turi būti imamas ten, kur atsiranda tam tikras neigiamas poveikis aplinkai, o žala atitaisoma kiek įmanoma anksčiau nuo jos atsiradimo momento ir kiek įmanoma arčiau prie jos židinio. Iš esmės taršos židinio likvidavimo principas papildo atsargumo principą, kuriuo siekiama, kad žalos aplinkai visiškai nebūtų. Kai žala atsiranda (nors ir buvo imtasi priemonių pagal atsargumo principą), ji turi būti likviduojama kiek įmanoma arčiau jos atsiradimo šaltinio. Taršos židinio likvidavimo principo įgyvendinimas susijęs su konkretaus židinio nustatymo problema. Dažnai būna sunku nustatyti konkretų objektą, todėl manoma, kad šiuo principu reikia vadovautis net ir tada, kai nėra visiškai aišku ir nėra tiksliai moksliai pagrįsta, kas konkrečiu atveju yra taršos židiny. Pagal EB sutarties 174 str. 3 dalį, imantis tam tikrų priemonių, svarbu atsižvelgti į turimus mokslo ir technikos duomenis, tačiau jie neprivalo būti iki galo pagrįsti ir neginčytini. Pakanka, kad jais vadovaujantis galima būtų numatyti žalos atsiradimo šaltinį (židinį) (R. Ragulskytė-Markovienė, 2005).

„**Teršėjas moka**“ principas. Šis principas siejamas su subjektu ar konkrečiu asmeniu, kuris nebūtinai turi būti žalos atsiradimo šaltinio vietoje. „Teršėjas moka“ paprastai reiškia, kad asmuo, kuris daro žalą ar kelia tam tikrą riziką aplinkai, turi padengti jos atsiradimo prevencijos, mažinimo ir atitaisymo išlaidas. Taigi ne visuomenė, ne visi mokesčių mokėtojai turi kompensuoti išlaidas, susijusias su žalos aplinkai išvengimu ar išvalymu, bet tas, kuris yra tiesiogiai už tai atsakingas. Europos teisės specialistai pažymi, kad didžiausia problema, su kuria susiduriama įgyvendinant „teršėjas moka“ principą, yra ta, kad daugeliu atvejų, kai padaroma žala, priežastys yra kelios. Todėl nelengva nustatyti, kas yra teršėjas, kuris turi atlyginti išlaidas. Tokios problemos esmė – moka ne teršėjas, o visuomenė. Kaip vieną tokių problemų galima būtų įvardyti atsakomybę už „istorinę“ taršą.

Integracijos ir darnios plėtros principai. Į šiuos du principus turi būti atsižvelgiama derinant kitų politikos krypčių ir veiksmų reikalavimus su aplinkos apsaugos reikalavimais. Atsižvelgti į aplinkosaugos reikalavimus – tai reiškia, vadovaujantis proporcingumo principu, pasirinkti mažiausiai pavojų aplinkai keliančią alternatyvą. Kita vertus, darnios veiklos principas, kurio pagrindą sudaro gamtos išteklių apsauga, neapsiriboja vien aplinkos politika. Jis veikia ir kitose bendrijos politikos srityse (ekonominė, žemės ūkio, turizmo ir kt.) (R. Ragulskytė-Markovienė, 2005).

Aprašytų principų laikomasi rengiant ES teisės aktus, reglamentuojančius įvairių sričių veiklą bei su ja susijusius reikalavimus aplinkos apsaugai. Ne išimtis ir požeminio vandens apsauga nuo taršos.

Požeminio vandens apsauga Europos Sąjungos teisėje

Vanduo nėra komercijos produktas, bet priklausau paveldui, kurį būtina apsaugoti, ginti ir išsaugoti. Dar 1991 m. Hagoje įvykusio Europos šalių ministrų seminaro požeminio vandens klausimais deklaracijoje buvo pripažįstama, jog būtina imtis ilgalaičių veiksmų, kurie sustabdytų gėlo vandens kokybės ir kiekybės prastėjimą, ir raginama sudaryti veiksmų programą, skirtą subalansuotam gėlo vandens išteklių valdymui ir apsaugai (Programa turėjo būti įgyvendinta iki 2000 m.). 1992 m. vasario 25 d. ir 1995 m. vasario 20 d. nutarimuose Europos Taryba (ET) paprašė, kad bendra gėlo vandens apsaugos politika būtų pa-

pildyta veiksmų programa, skirta požeminiam vandeniui.

EUROPOS TARYBOS DIREKTYVA DĖL POŽEMINIO VANDENS APSAUGOS NUO TAM TIKRŲ PAVOJINGŲ MEDŽIAGŲ KELIAMOS TARŠOS 80/68/EEB. Paviršinis ir požeminis vanduo iš esmės yra atsinaujinantis gamtos ištekliai, o kadangi požeminio vandens ištekliai gamtoje formuojasi ir atsinaujina ilgai, siekiant užtikrinti gerą jų būklę, svarbiausia anksti imtis veiksmų ir planuoti ilgalaikes apsaugos priemones, saugančias juos nuo taršos, kylančios tiek iš taškinį, tiek iš išsklaidytų taršos šaltinių.

Neatsitiktinai direktyva 80/68/EEB buvo bene pirmasis teisės aktas, skirtas požeminio vandens apsaugai nuo taršos iš taškinį šaltinių. Joje požeminio vandens sąvoka buvo apibrėžta kaip „*višas vanduo, esantis žemiau žemės paviršiaus prisotintoje zonoje ir turintis tiesioginį sąlytį su dirvožemiu arba podirviu*“. Ši direktyva nustatė bendrąją požeminio vandens apsaugos politiką, kuria siekiama užkirsti kelią pavojingų medžiagų, nurodytų direktyvos I sąrašė, tiesioginiam patekimui, o II sąrašė nurodytų medžiagų netiesioginis pateikimas į vandeninguosius sluoksnius turi būti kontroliuojamas. Pagal šią direktyvą, tarša – *tai žmonių vykdomas tiesioginis arba netiesioginis medžiagų arba energijos išleidimas į požeminį vandenį, dėl ko kyla grėsmė žmonių sveikatai arba vandens tiekimui, daroma žala gyviesiems ištekliams ir vandens ekosistemai bei kliudoma kitaip teisėtai naudotis vandenimis*; tiesioginis išleidimas – *tai I ir II sąrašė medžiagų išleidimas į požeminį vandenį, medžiagoms neprasisunkiant per dirvožemį ar podirvį*; netiesioginis išleidimas – *tai I ir II sąrašė medžiagų pateikimas į požeminį vandenį po to, kai jos prasisunkia per dirvožemį ar podirvį*. Direktyvos įpareigoja valstybes užkirsti kelią I sąrašė medžiagų išleidimui į požeminį vandenį ir riboti II sąrašė medžiagų išleidimą į požeminį vandenį, kad būtų išvengta požeminio vandens taršos šiomis medžiagomis.

Teisės aktas įpareigoja atlikti hidrogeologinius tyrimus. Atliekant išankstinius tyrimus, analizuojamos konkrečios teritorijos hidrogeologinės sąlygos, dirvožemio ir podirvio apsaugos galimybės, taršos rizika ir požeminio vandens kokybės pakeičimas dėl išleidimo, taip pat nustatoma, ar medžiagų išleidimas į požeminį vandenį aplinkosauginiu požiūriu yra tinkamas sprendimas. Leidimai veiklai suteikiami tik tuo atveju, „jeigu buvo imtasi visų techninių atsargumo priemonių užtikrinti, kad šios medžiagos negalėtų patekti į kitas vandens sistemas arba

I sąrašas

1. Organiniai halogenų junginiai ir medžiagos, kurios tokius junginius gali sudaryti vandens aplinkoje.
2. Organiniai fosforo junginiai.
3. Organiniai alavo junginiai.
4. Medžiagos, kurios vandens aplinkoje arba dėl vandens aplinkos poveikio turi kancerogeninių, mutageninių ar teratogeninių (toksinių reprodukcijai) savybių.
5. Gyvsidabris ir jo junginiai.
6. Kadmis ir jo junginiai.
7. Naftos produktai ir angliavandeniliai.
8. Cianidai.

II sąrašas

1. Metalai ir metaloidai bei jų junginiai: cinkas, varis, nikelis, chromas, švinas, selenas, arsenas, stibis, molibdenas, titanas, alavas, baris, berilis, boras, uranas, vanadis, kobaltas, talis, telūras, sidabras.
2. Biocidai ir jų dariniai, nepatenkantys į I priedo sąrašą.
3. Medžiagos, neigiamai veikiančios požeminio vandens skonį ir (ar) kvapą, bei junginiai, sudarantys tokias medžiagas vandenyje, dėl kurių jis tampa netinkamas vartoti.
4. Toksiški ir patvarūs organiniai silikono junginiai, taip pat medžiagos, kurios gali sudaryti tokius junginius vandenyje, neįskaitant biologiškai nekenksmingų junginių arba junginių, kurie vandenyje greitai virsta nekenksmingomis medžiagomis.
5. Neorganiniai fosforo junginiai ir elementinis fosforas.
6. Fluoridai.
7. Amoniakas ir nitritai.

padaryti žalą kitoms ekosistemoms“. Leidimai negali būti suteikiami „kol nebus patikrinta, ar požeminiam vandeniui, o ypač jo kokybei, bus taikoma reikiama priežiūra“, t.y. vykdomas požeminio vandens monitoringas. Direktyva galioja iki 2013 m. Reikalavimai požeminio vandens apsaugai yra perkelti į direktyvą 2000/60/EB.

EUROPOS TARYBOS DIREKTYVA DĖL TARŠOS INTEGRUOTOS PREVENCIJOS IR KONTROLĖS 96/61/EB. Ši direktyva nustato priemones, kurios užkirstų kelią ar sumažintų oro, vandens ir dirvožemio taršą,

galinčią kilti vykdant tam tikrą ūkinę veiklą. Veiklos rūšys nurodytos direktyvos priede. Direktyvoje tiesiogiai nurodoma bei į taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimus įtraukiami atitinkami reikalavimai dirvožemio ir požeminio vandens apsaugai užtikrinti, numatomos priemonės teršalų išmetimo į aplinką monitoringui. Veiklos vykdytojas privalo reguliariai informuoti kompetentingą instituciją apie monitoringo rezultatus ir nedelsdamas pranešti apie kiekvieną incidentą ar avariją, darančią poveikį aplinkai.

EUROPOS TARYBOS DIREKTYVA DĖL ATLIEKŲ SĄVARTYŲ 1999/31/EB. Ši direktyva numato reikalavimus pavojingų, nepavojingų ir inertinių sąvartynų įrengimui, požeminio vandens apsaugai ir monitoringui. Joje numatyta, kad „sąvartynas turi būti tokioje vietoje ir taip suprojektuotas, kad atitiktų dirvožemio, požeminio ir paviršinio vandens taršos prevencijos reikalavimus ir užtikrintų veiksmingą atliekų filtrato surinkimą. Dirvožemio, požeminio ir paviršinio vandens apsauga sąvartyno eksploatavimo aktyviajame etape užtikrinama derinant geologinį barjerą su apatiniu sluoksniu, o pasyviajame etape (po uždarymo) – derinant geologinį barjerą su viršutiniu sluoksniu. Geologinis barjeras vertinamas pagal tai, ar po sąvartynu ir jo apylinkėse esančios geologinės bei hidrogeologinės sąlygos pakankamai sušvelnina daromą poveikį, kad nekiltų grėsmė dirvožemiui ir požeminiam vandeniui. Direktyva reglamentuoja ir reikalavimus požeminio vandens monitoringui: prieš pradėdant sąvartynui veikti, būtina mėginius paimti bent trijose vietose, kad būtų galima nustatyti ribines koncentracijas ir imtis priemonių, jeigu požeminis vanduo gali paveikti su juo susijusias ekosistemas ir kitus vandens naudotojus (lentelė).

Minėtos direktyvos plačiąja prasme reglamentuoja prevencines priemones, skirtas požeminiam vandeniui apsaugoti nuo taršos, galinčios kilti konkrečiuose objektuose. Išklaitytąją taršą ir reikalavimus dėl požeminio vandens apsaugos reglamentuoja teisės aktai, skirti taršai dėl žemės ūkio veiklos ribojimo.

Požeminio vandens monitoringas pagal atliekų sąvartynų direktyvą 99/31/EB

Stebėjimo etapas	Ekspluatacijos etapas	Vėlesnės priežiūros etapas
Požeminio vandens lygis	kas šešis mėnesius ⁽¹⁾	kas šešis mėnesius ⁽¹⁾
Požeminio vandens sudėtis	dažnumas priklauso nuo konkretaus sąvartyno ⁽²⁾⁽³⁾	dažnumas priklauso nuo konkretaus sąvartyno ⁽²⁾⁽³⁾

⁽¹⁾ Jei požeminio vandens lygis svyruoja, tirti reikia dažniau. ⁽²⁾ Jei pasiekiamos ribinės koncentracijos, tyrimų dažnumas turi priklausyti nuo galimybės imtis korekcinį veiksmų tarp dviejų mėginių ėmimo, t.y. dažnumą reikia nustatyti pagal tai, koks yra ir kaip vertinamas požeminio vandens tėkmės greitis. ⁽³⁾ Kai pasiekiamos ribinės koncentracijos, būtina patikrinti kartojant mėginius. Kai patvirtinama, kad toks lygis tikrai pasiektas, reikia pradėti vykdyti ypatingų aplinkybių planą (nurodytą leidime).

EUROPOS TARYBOS DIREKTYVA DĖL VANDENS APSAUGOS NUO TARŠOS NITRATAIS IŠ ŽEMĖS ŪKIO ŠALTINIŲ 91/676/EEB. Ši direktyva reglamentuoja azoto trąšų naudojimą žemės ūkyje, siekiant išvengti tiek paviršinio, tiek požeminio vandens kokybės prastėjimo. Ji įpareigoja valstybes įvardyti nitratams jautrias teritorijas, jeigu požeminiame ar paviršiniame vandenyje nitratų koncentracija viršija 50 mg/l arba ji gali viršyti šią ribą, kai trąšų naudojimas ar kita veikla nebus ribojama (pagal parengtą priemonių programą). Šios direktyvos ryšys su požeminiu vandeniu yra labai aiškiai apibrėžiamas – nitratų koncentracija požeminiame vandenyje negali viršyti nustatytos ribinės koncentracijos nitratams. Ji nurodo ir tiesioginį ryšį su Geriamojo vandens direktyva 80/778/EEB (su pakeitimais direktyva 98/83/EB). Nitratų direktyva nustato ir reikalavimus požeminio vandens monitoringui, kurio tikslas – stebėti, ar ūkinės veiklos ribojimo priemonių programa veikia efektyviai, ar tarša azoto junginiais mažėja. Teisės aktas apibrėžia minimalius reikalavimus požeminio vandens monitoringui, jo periodiškumą (skirtingas periodiškumas numatytas vandeningsiems sluoksniams, kur nitratų koncentracija viršija 25 mg/l ir 50 mg/l).

EUROPOS TARYBOS DIREKTYVA DĖL AUGALŲ APSAUGOS PRODUKTŲ PATEIKIMO Į RINKĄ 91/414/EEB ir EUROPOS PARLAMENTO IR TARYBOS DIREKTYVA DĖL BIOCIDINIŲ PRODUKTŲ PATEIKIMO Į RINKĄ 98/8/EB. Šie teisės dokumentai nustato reikalavimus augalų apsaugos priemonėms, patenkančioms į rinką. Juose nurodoma, kad augalų apsaugos priemonės gali būti registruojamos valstybėje, jeigu jos, jų degradacijos produktai ar metabolitai neturės tiesioginio ar netiesioginio poveikio žmonių sveikatai, požeminiam vandeniui ir ypač geriamojo vandens šaltiniams. Augalų apsaugos priemonių naudojimui taikomi labai griežti reikalavimai: pesticidų, biocidų, degradacijos produktų ar metabolitų koncentracija požeminiame vandenyje negali viršyti 0,1 $\mu\text{g/l}$ atskiram pesticidui ir 0,5 $\mu\text{g/l}$ jų sumai. Tai rodo, kad požeminio vandens (naudojamo ar nenaudojamo gėrimui) teršti pesticidais ir biocidais neleidžiama, nes geriamojo vandens direktyva numato tas pačias didžiausias leidžiamas koncentracijas minėtoms pavojingoms medžiagoms (nors apie vandenvietes ir gali būti steigiamos apsaugos zonos). Specialių požeminio vandens monitoringo procedūrų šios direktyvos nenumato. Netiesiogiai reikalavimai monitoringui numatomi augalų apsaugos priemonės registracijos valstybėje metu ir vykdant programą geriamojo vandens

priežiūrą pagal geriamojo vandens direktyvos nuostatas.

Ši trumpa informacija apie požeminio vandens apsaugą ES teisės aktuose rodo, kad visose jose išlaikomi EB sutartyje įvardyti aplinkos politikos principai, t.y. aukšto aplinkos apsaugos lygio, atsargumo ir prevencinių veikslių, taršos židinio likvidavimo bei „teršėjas moka“ principai.

Integracijos ir darnios plėtros principai, apjungiantys ir visas anksčiau minėtas direktyvas, numatyti ir **EUROPOS PARLAMENTO BEI EUROPOS TARYBOS DIREKTYVOJE, NUSTATANČIOJE BENDRIJOS VEIKSMUS VANDENS POLITIKOS SRITYJE PAGRINDUS, 2000/60/EB.** Ši direktyva paprastai vadinama Bendrosios vandens politikos direktyva (BVPD). Ji apima kitų direktyvų reikalavimus ir sudaro tam tikrą „skėtį“ siekiant integruoto požiūrio į aplinkos apsaugą ir darnaus subalansuoto vystymosi.

BVPD apima daugelį aplinkos apsaugos reikalavimų, suformuluotų atskirose direktyvose ir sudaro visumą reikalavimų, kurių tikslas – tausti ir apsaugoti vandens išteklius. Kadangi nuo požeminio vandens išteklių kiekio ir jų kokybės priklauso paviršinio vandens, su gruntiniu vandeni susijusių ekosistemų bei pelkių ir net retųjų paukščių buveinių būklė, direktyvoje daug dėmesio skiriama požeminio vandens būklės išsaugojimui. Pagal BVPD nuostatas, „valstybės narės turėtų bent siekti geros vandens būklės, apibrėždamos ir įgyvendindamos būtinas integruotoje priemonių programoje numatytas priemones ir atsižvelgdamos į esamus Bendrijos reikalavimus. Ten, kur vandens būklė gera, ji turėtų būti išsaugota. Be geros būklės reikalavimų, taikomų požeminiam vandeniui, dar turi būti nustatyta ir sustabdyta bet kokia reikšmingesnė ir ilgesnį laiką išliekanti kurio nors teršalo koncentracijos didėjimo tendencija“. Kadangi aplinkosauginių reikalavimų būtina laikytis regioniniame lygmenyje, numatoma, kad geros vandens būklės turi būti siekiama kiekviename upės baseine, koordinuojant visas priemones, taikomas ir paviršinio, ir požeminio vandens telkiniams, esantiems toje pačioje ekologinėje, hidrologinėje ir hidrogeologinėje sistemoje.

Siekti aplinkos apsaugos tikslų numatoma įgyvendinant aplinkos apsaugos priemonių programas, kurios parengiamos tik atlikus tam tikrus reikalavimus, nurodytus BVPD straipsniuose ir prieduose.

Vadovaujantis direktyvos įgyvendinimo grafiku, valstybės privalėjo iki 2005 m. apibūdinti požeminio vandens telkinių (apibūdinimo tikslams

Aplinkos apsaugos tikslai požeminiam vandeniui, suformuluoti BVPD:

- ◆ valstybės narės įgyvendina būtinas priemones, skirtas neleisti teršalams patekti į požeminį vandenį arba juos apriboti ir neleisti požeminio vandens telkinių būklei prastėti;
- ◆ valstybės narės apsaugo, gerina ir atnaujiną visus požeminio vandens telkinius, užtikrina požeminio vandens ėmimo ir jo papildymo pusiausvyrą ir stengiasi, kad gera požeminio vandens būklė būtų pasiekta ne vėliau kaip po 15 metų nuo direktyvos įsigaliojimo dienos;
- ◆ valstybės narės įgyvendina būtinas priemones, kad sustabdytų ir mažintų kurį laiką truncančią koki nors teršalo koncentracijos gana reikšmingo didėjimo tendenciją (trendą), atsiradusią dėl žmogaus veiklos poveikio, ir siekia nuosekliai mažinti požeminio vandens taršą (4 str.)
- ◆ valstybės narės užtikrina būtiną vandens telkinių apsaugą ir stengiasi išvengti jų kokybės supastėjimo, kad tiekiamą geriamąjį vandenį reikėtų mažiau valyti. Valstybės narės gali nustatyti aplink tuos vandens telkinius apsaugos zonas.

leidžiama juos grupuoti į stambesnius vienus būklę (kiekybinę ir kokybinę), siekiant išskirti telkinius ar jų grupes (telkinių vietas), kuriems turi būti numatomos aplinkosauginės priemonės. Vertinant būklę, atsižvelgiama į: * vandens ėmimo poveikį; * poveikį, kurį požeminio vandens telkinys ar telkiniai gali patirti dėl pasklidos ar sutelktos taršos šaltinių; * tuos požeminio vandens telkinius, nuo kurių tiesiogiai priklausomos paviršinio vandens ar sausumos ekosistemos.

Jeigu minėti veiksniai gali turėti įtakos paviršinio ar požeminio vandens būklei ar neatitinka užsklandoje nurodytų hidrodinaminių ir kokybės kriterijų, tokie telkiniai ar jų grupės priskiriami „rizikos“ grupei ir jiems privaloma detalesnė būklės apibūdinimo procedūra, kuri negalima be požeminio vandens monitoringo. Monitoringo tikslas – stebėti požeminio vandens būklės pokyčius, sukaupti informaciją tam tikrų teršiančių medžiagų ribinėms vertėms pagrįsti ir aplinkos gerinimo priemonių programoms, kurios bus upių baseinų valdymo planų dalis, parengti. Požeminio vandens monitoringo programos turi būti parengtos iki 2006 m. pabaigos, o upių baseinų valdymo planai turi būti pradėti vykdyti 2009 m. BVPD numato, kad gera vandens būklė turi būti pasiekta 2015 m.

Kadangi požeminio vandens valdymo klausimai BVPD nėra aiškiai reglamentuoti ir joje šalims yra palikta nemažai „laisvės“, Europos Komisija

Gera hidrodinaminė būklė

Požeminio vandens lygiui telkinyje palaikyti užtenka esamų vandens išteklių (esant ilgalaikiam metiniam vandens ėmimo iš telkinio vidurkiui) ir antropogeniniai veiksniai nesukuria aplinkoje nepageidautinų reiškinių:

- ◆ nekliaudoma siekti BVPD 4 str. nustatytų paviršinio vandens aplinkos apsaugos tikslų;
- ◆ kiek ženkliau neprastina paviršinio vandens būklės;
- ◆ nepakenkia sausumos ekosistemoms, kurios tiesiogiai priklauso nuo požeminio vandens telkinio hidrodinaminių sąlygų pokyčių;
- ◆ vandens tėkmės krypties pasikeitimai gali atsirasti tik ribotame plote, bet dėl to į jį nepatenka nekondicinio vandens ir tai nėra susiję su akivaizdžiai antropogeniškai sukeltos tėkmės krypties pasikeitimo tendencijomis, dėl kurių į vandenį gali patekti minėto nekondicinio blogos kokybės vandens.

Gera vandens kokybės būklė

Požeminio vandens telkinio cheminė sudėtis tokia, kad teršalų koncentracija:

- ◆ nerodo, jog vandens išteklių naudojimo metu į geriamąjį vandenį būtų patekę sūrus vandens (intruzija);
- ◆ neviršija aplinkos kokybės normų, nustatytų Bendrijos teisės aktuose;
- ◆ netrukdytų pasiekti su požeminiu vandeniu susijusiam paviršiniam vandeniui nustatytų aplinkos apsaugos tikslų, akivaizdžiai nepablogins ekologinės ar cheminės tokių telkinių būklės ir nepakenks sausumos ekologinėms sistemoms, kurios tiesiogiai priklauso nuo to požeminio vandens telkinio; požeminio vandens telkinio savitojo elektros laidžio pokyčiai nerodo sūrus ar kitokio vandens intruzijos dėl antropogeninio poveikio.

parengė dukterinę direktyvą, skirtą tik požeminio vandens valdymo klausimams spręsti.

EUROPOS PARLAMENTO IR TARYBOS DIREKTYVA DĖL POŽEMINIO VANDENS APSAUGOS NUO TARŠOS IR JO BŪKLĖS BLOGĖJIMO 2006/118/EB. Šios direktyvos tikslas – detalizuoti specialias požeminio vandens apsaugos ir kontrolės priemones. Direktyva numato kriterijus požeminio vandens cheminei būklei vertinti ir nustato bendrus ES standartus tam tikroms pavojingoms medžiagoms (nitratai, pesticidai, chloro organiniai junginiai) bei teršiančių medžiagų, būdingų tik konkrečiai šaliai, reikalavimus ribinėms vertėms. Teisės akto projekte numatyti kriterijai, kuriais vadovaujantis vertinama teršalo koncentracijų kaitos tendencijos ir ribos, nuo kada reikia imtis priemonių būklei gerinti, patikslinama veiksmų, kurių reikia laikytis, kad požeminis vanduo būtų apsaugotas nuo tiesioginio ir netiesioginio teršalų patekimo į jį.

Europos Sąjungos teisės aktų dėl požeminio vandens diegimas Lietuvoje

Lietuva, kaip ir kitos naujosios ES šalys, turėjo labai nedaug laiko direktyvų reikalavimams perkelti į šalies teisinę sistemą. Per trumpą laiką tinkamai parengti teisės aktus, ypač neturint pavyzdžių, kaip dauguma direktyvų „veikia“ praktiškai (ir ar veikia iš viso), buvo sudėtinga. Tačiau pagrindiniai teisės aktai parengti.

Perkeliant direktyvos 80/68/EB (požeminis vanduo) nuostatas, Aplinkos ministerija patvirtino Požeminio vandens apsaugos nuo taršos pavojingomis medžiagomis taisykles. Tai davė pagrindą vystyti informacinę sistemą, kur kaupiama informacija apie potencialius požeminio vandens taršos židinius. Lietuvos geologijos tarnyba parengė Pavojingų medžiagų išleidimo į požeminį vandenį inventorizavimo ir informacijos rinkimo tvarką. Šiais teisės aktais įgyvendinami EB aplinkos politikos atsargumo ir prevencinių veikslių principai bei taršos židinio likvidavimo principas. Atsargumo ir prevencinių veikslių bei iš dalies „teršėjas moka“ principai atsispindi ir Lietuvos geologijos tarnybos parengtoje Ūkio subjektų požeminio vandens monitoringo tvarkoje. Šie dokumentai, įskaitant ir Taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimo, atnaujinimo ir panaikinimo taisykles, yra pagrindas kaupti duomenis apie taškinių požeminio vandens taršos židinių poveikį ir rengti informaciją Europos Komisijai, kaip tai numatyta Aplinkos ministerijos parengtoje Informacijos apie požeminio vandens apsaugą nuo tam tikrų pavojingų medžiagų keliamos taršos teikimo Europos Komisijai tvarkoje.

Siekiant apsaugoti aplinką nuo žemės ūkio taršos ir perkeliant direktyvos 91/676/EEB (nitratai) reikalavimus į Lietuvos teisę, parengti Vandenių apsaugos nuo taršos azoto junginiais iš žemės ūkio šaltinių reikalavimai. Juose numatytos trąšų normos, kurių negalima viršyti vykdant ūkinę veiklą (210 kg N/ha, jeigu tai nedidina vandens taršos azoto junginiais, ir 170 kg N/ha kitais atvejais). Teisės akte numatyti reikalavimai požeminio vandens monitoringui kaip priemonių, skirtų taršai mažinti, efektyvumo kontrolei tikrinti. Valstybinėje aplinkos monitoringo programoje (požeminis vanduo) numatyti ir įrengti stebėjimo gręžiniai svarbiausiose žemės ūkio regionuose ir taršos šaltiniuose. Lietuvos geologijos tarnybai pavesta apibendrinti požeminio vandens monitoringo

rezultatus, nurodant stebimo požeminio vandens užterštumo azoto junginiais lygį ir pokyčius, įskaitant ir vandens užterštumo azoto junginiais prognozę.

Apsaugai nuo taršos azoto junginiais skirtas ir Aplinkos ministerijos parengtas teisės aktas „Aplinkosaugos reikalavimai mėšlui tvarkyti“. Vykdamas aplinkos monitoringą, fermose turi būti stebimi, vertinami bei prognozuojami fizinio, cheminio ir biologinio poveikio šaltiniai, jų poveikis aplinkai (paviršiniam ir požeminiam vandeniui, auginamų augalų kokybei, dirvožemiui, atmosferai). Aplinkos monitoringas privalomas didelėse fermose, kurių pajėgumas – 500 sąlyginių gyvulių vienetų (SGV) ir daugiau per metus, o kai kuriais atvejais ir kitose fermose, jeigu tai nurodoma gamtos išteklių naudojimo leidime. Srutų laistymo laukų drenažo ir paviršinio vandens monitoringas privalomas, kai fermos pajėgumas – 200 SGV ir daugiau per metus.

Šie teisės aktai reikalingi ne tik taršos prevencijai bei taikomų taršos mažinimo programų efektyvumui vertinti, bet ir informacijai, reikalingai pateikti Europos Komisijai, kaupti. Reikalavimai ataskaitoms apie direktyvos 91/676/EEB vykdymą Lietuvoje apibrėžti Informacijos apie vandens taršą iš žemės ūkio šaltinių teikimo Europos Komisijai tvarkoje.

Bene daugiausia pastangų pareikalavo direktyvos 2000/60/EB (BVPD) nuostatų ir reikalavimų įvykdymas. Kadangi ji apima daugelį direktyvų, susijusių su požeminio vandens apsauga, šalies požeminiam vandeniui apibūdinti ir siekiant maksimaliai atsakyti į BVPD keliamus uždavinius, buvo panaudota visa informacija, gaunama vykdant šalies teisės aktų nuostatas, valstybinio ir ūkio subjektų monitoringo, geologinių ir hidrogeologinių tyrimų ataskaitų duomenys. Požeminio vandens telkinių apibūdinimas, žmogaus veiklos poveikio jiems vertinimas – kartotinis procesas. Daugėjant žinių, bus galima daryti pataisas ir požeminio vandens apibūdinimo rezultatuose.

Požeminiam vandeniui apibūdinti buvo parengti „Požeminio vandens telkinių vertinimo ir priskyrimo upių baseinų rajonams metodiniai reikalavimai“, o patys telkiniai, sugrupavus (apibūdinimui palengvinti) į stambesnius hidrogeologinius vienetus vandens išteklių valdymo tikslams, priskirti upių baseinams. Tiems telkiniams, kurie pagal BVPD reikalavimus neatitinka geros būklės, bus parengtos būklės gerinimo programos, tapsiančios Upių baseinų valdymo plano dalimi.

Literatūra

Ragulskytė-Markovienė, R. Lietuvos aplinkos teisės derinimo su Europos Sąjungos aplinkos teise problemos poveikio aplinkai vertinimo kontekste / Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). – V., 2005. – 215 p.

Quevauviller, Ph. Groundwater monitoring in the context of EU legislation: reality and integration needs // *Environment Monitoring*. 7. – 2005. – P. 89-102.

Svarbiausių direktyvų sąrašas

- TARYBOS DIREKTYVA** dėl atliekų švartynų 1999/31/EB, 1999 m. balandžio 26 d. (Council Directive 99/31/EC of 26 April 1999 on the landfill of waste, *Off. J. Eur. Communities L* 182, 16.7.1999, 1 p.).
- TARYBOS DIREKTYVA** dėl požeminio vandens apsaugos nuo tam tikrų pavojingų medžiagų keliamos taršos 80/68/EEB, 1979 m. gruodžio 17 d. (Council Directive 80/68/EEC of 17 December 1979 on the protection of groundwater against pollution, *Off. J. Eur. Communities L* 20, 26.1.1980, 46 p.).
- TARYBOS DIREKTYVA** dėl vandenų apsaugos nuo taršos nitratais iš žemės ūkio šaltinių 91/676/EEB, 1991 m. gruodžio 12 d. (Council Directive 91/676/EEC of 12 December 1991 concerning the protection of waters against pollution caused by nitrates from agricultural sources, *Off. J. Eur. Communities L* 375, 31.12.1991, 1 p.).
- TARYBOS DIREKTYVA** dėl taršos integruotos prevencijos ir kontrolės 96/61/EC, 1996 m. rugsėjo 24 d. (Council Directive of 24 September 1996 concerning integrated pollution prevention and control, *Off. J. Eur. Communities L* 257, 10.10.1996, 26 p.).
- EUROPOS PARLAMENTO IR TARYBOS DIREKTYVA**, nustatanti Bendrijos veiksmų vandens politikos srityje pagrindus, 2000/60/EB, 2000 m. spalio 23 d. (Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy, *Off. J. Eur. Communities L* 327, 22.12.2000, 1 p.).
- TARYBOS DIREKTYVA** dėl augalų apsaugos produktų pateikimo į rinką 91/414/EEB, 1991 m. liepos 15 d. (Council Directive of 15 July 1991 concerning the placing of plant protection products on the market, *Off. J. Eur. Communities L* 230, 19.8.1991, 1 p.).
- EUROPOS PARLAMENTO IR TARYBOS DIREKTYVA** dėl biocidinių produktų pateikimo į rinką 98/8/EB, 1998 m. vasario 16 d. (Directive 98/8/EC of the European Parliament and of the Council of 16 February 1998 concerning the placing of biocidal products on the market, *Off. J. Eur. Communities L* 123, 24.4.1998, 1 p.).
- EUROPOS PARLAMENTO IR TARYBOS DIREKTYVA** dėl požeminio vandens apsaugos nuo taršos ir jo būklės blogėjimo 2006/118/EB, 2006 m. gruodžio 12 d. (Directive 2006/118/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on the protection of groundwater against pollution and deterioration).

Summary

Groundwater Protection in European Union and Lithuania

Environmental problems have no boundaries: majority cases of pollution causing more or less serious consequences cross the boundaries of a polluter state. In the second half of the 20th century, the scale of environmental problems has enlarged. To solve them the international and regional environment protection instruments should be applied. The desire of the states to keep safe and clean environment and conserve it for future generations determined the development of environmental laws in the European Union. On 25 March 1957, the Treaty of Rome on founding the European Economic Community had no environmental clauses. At the start of the 1970s, certain environmental measures had already been introduced. The start was in 1972, when the report of the members states stressed that, in accordance to the European traditions, special heed should be paid to improvement of life quality and level. In 1973 the first programme of environmental ac-

tions had appeared, followed by the second and the third one. Now the Sixth Environmental Action Programme is in power. Basic goals of the environmental policy are given in the Article 174, Parts 1 and 2 of the European Community Treaty.

Groundwater is the most sensitive and the largest body of freshwater in the European Union and, in particular, also a main source of public drinking water supplies in many regions.

Lithuania is probably the only country in Europe using exclusively groundwater resources for potable water supply. Their use and protection, therefore, should be the environmental task of the first priority. Before joining European Community Lithuania transposed requirements of all directives to the national legislation. However, transposition is only "one hand", another "hand" is preparation of the reports according requirements of different directives and, finally, to develop program's of measures to improve environment quality.

The first step on transposition and reporting on implementation of directives, especially in groundwater sector, I think, was successful. But more important task is to reach good groundwater quality, the deadline for this is 2015.